

ІНВЕСТИЦІЇ В НЕМАТЕРІАЛЬНІ АКТИВИ: СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

В. М. ПИЛЯВЕЦЬ, кандидат економічних наук

В. В. ЯСИШЕНА, доктор економічних наук

О. Ю. ЗАХАРЧУК, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (доктор філософії)

**Вінницький навчально-науковий інститут економіки
Західноукраїнського національного університету**

Стаття присвячена дослідженню сучасних тенденцій інвестування в нематеріальні активи та їх ролі у формуванні конкурентоспроможності підприємств в Україні. Проаналізовано сутність, класифікацію та форми прояву нематеріальних активів, що охоплюють інтелектуальний, інноваційний, ринковий і соціальний капітал. Показано, що в умовах цифровізації саме ці активи стають ключовим джерелом створення доданої вартості та стратегічних переваг бізнесу. На основі статистичних даних розкрито динаміку інвестицій у нематеріальні активи в Україні у 2010–2024 рр. та проведено порівняння зі світовими трендами. Виявлено, що, попри зростання вкладень, їхня частка залишається нижчою за рівень розвинених економік. У роботі окреслено основні проблеми інвестування, зокрема недосконалість інституційної бази, складність оцінювання, обмеженість фінансування та низьку інноваційну культуру. Обґрунтовано напрями подолання бар'єрів, серед яких удосконалення правового регулювання, розвиток фінансових інструментів та зміцнення інноваційної інфраструктури. Зроблено висновок, що активізація інвестицій у нематеріальні ресурси є передумовою переходу України до економіки знань та підвищення її глобальної конкурентоспроможності.

Ключові слова: нематеріальні активи, інтелектуальний капітал, інвестиції, інноваційний розвиток, інвестиційні бар'єри, конкурентоспроможність підприємств.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку економіки, коли цінність компаній усе частіше визначається не матеріальними ресурсами, а знаннями, технологіями та інноваційними рішеннями, нематеріальні активи стають ключовим чинником успіху підприємств. Проте в Україні інвестування у такі активи розвивається повільно, що створює для бізнесу та суспільства низку відчутних викликів. Підприємства, попри наявність унікальних ідей чи технологічних напрацювань, часто не можуть реалізувати свій потенціал через недосконале законодавство, слабкий захист інтелектуальної власності, труднощі оцінювання нематеріальних активів і обмежений доступ до фінансування. У результаті розробки втрачають конкурентоспроможність, а економіка втрачає можливості для зростання. Таким чином, проблема

інвестування в нематеріальні активи є не лише економічним чи правовим питанням, це питання розвитку людського потенціалу, збереження інтелектуальних ресурсів країни та формування передумов для переходу до економіки знань. Тому необхідним є глибоке дослідження бар'єрів, що стримують інвестування в нематеріальні активи, та визначити механізми їх подолання для забезпечення сталого розвитку українських підприємств і конкурентності держави у глобальному середовищі.

Аналіз останніх досліджень Проблематика інвестування в нематеріальні активи активно досліджується у світовій та вітчизняній науковій літературі, адже саме ці ресурси дедалі більше визначають конкурентоспроможність економік і підприємств. За даними міжнародних аналітичних оглядів WIPO [5], інвестиції у нематеріальні активи зростають у кілька разів швидше, ніж вкладення в матеріальні ресурси, що свідчить про глибоку трансформацію глобальної економіки у бік моделі, де ключову роль відіграють знання, інтелектуальна власність, цифрові рішення та інновації. OECD у своїх дослідженнях [6, 7] наголошує, що нематеріальні активи вже сьогодні формують значну частку вартості продукції в глобальних ланцюгах доданої вартості, а продуктивність компаній безпосередньо залежить від того, наскільки вони здатні вкладати у технології, людський капітал і організаційні компетенції. Науковці підкреслюють: розвиток інноваційної інфраструктури, доступ до фінансування та ефективний захист інтелектуальної власності стають визначальними передумовами економічного зростання.

Українські дослідження засвідчують зростання інтересу до нематеріальних активів, однак відзначають системні складнощі у їх формуванні та оцінюванні. Вітчизняні економісти звертають увагу на хвилеподібну динаміку інвестицій у нематеріальні активи та їх порівняно низьку частку в загальній структурі капіталовкладень. У роботах Панфілової Т. [2] простежується дискусія про технологічну дивергентність України та відставання від глобальних трендів, тоді як Диба В. [1] акцентує на недостатній методологічній базі оцінювання нематеріальних ресурсів і труднощах їх відображення у фінансовій звітності. Юристи й фахівці у сфері прав інтелектуальної власності, зокрема Стрельник В., Калита А. та Тарасенко В. А. [3], наголошують на слабкості інституційного захисту інтелектуальних прав, що стримує інноваційну активність та інвестиційну привабливість нематеріальних активів в Україні.

Узагальнюючи наукові напрацювання, можна зазначити, що у світовій науковій думці сформований чітка думка щодо стратегічної важливості інвестування в нематеріальні активи, тоді як для України проблема має як економічний, так і глибоко соціальний вимір. Дослідники підкреслюють, що недостатній розвиток сфери нематеріальних активів означає втрату людського потенціалу, обмежені можливості для інновацій та зниження глобальної конкурентоспроможності. Тому вивчення особливостей інвестування в нематеріальні активи та пошук механізмів активізації цих процесів набувають не лише наукового, а й гуманістичного значення, оскільки безпосередньо стосуються розвитку талантів, творчості та інтелектуального потенціалу суспільства.

Метою статті є комплексне дослідження стану, динаміки та особливостей інвестування в нематеріальні активи в Україні з урахуванням світових тенденцій, а також виявлення тих бар'єрів, які стримують розвиток інтелектуального та інноваційного потенціалу держави. Особливий акцент зроблено на тому, щоб не лише описати економічні процеси, але й показати їхній вплив на людей – фахівців, підприємців, науковців і ті спільноти, де народжуються ідеї, що могли б формувати нову економіку. Мета дослідження полягає не лише в аналітичному описі проблематики, а й у визначенні можливостей для розвитку економіки знань, що забезпечує гідні перспективи для людей, котрі творять нематеріальні активи та збагачують інтелектуальний простір країни.

Методика досліджень. Методологічною основою дослідження є поєднання загальнонаукових і спеціальних економічних методів, що дозволяють комплексно оцінити сучасний стан та тенденції інвестування в нематеріальні активи в Україні. Використано методи системного та структурного аналізу, які дали змогу розглянути нематеріальні активи. Для виявлення проблемних аспектів було застосовано метод експертних оцінок, заснований на узагальненні позицій провідних українських і міжнародних дослідників у галузі інтелектуальної власності, інноваційного розвитку та фінансової політики. Аналіз нормативно-правового забезпечення здійснювався за допомогою методу контент-аналізу, що дозволив оцінити актуальність і ефективність інституційних механізмів, які регулюють сферу нематеріальних активів.

Результати дослідження. У сучасних умовах розвитку економіки саме нематеріальні ресурси дедалі частіше визначають конкурентоспроможність підприємств. Значна частина вартості компаній сьогодні формується не за рахунок матеріальних активів, а завдяки знанням, технологіям, інноваціям та інформаційним системам. Особливість таких активів полягає в тому, що їхня цінність не зменшується з використанням, а навпаки може зростати, що робить їх важливим елементом довгострокової стратегії розвитку бізнесу.

Як відомо нематеріальні активи охоплюють ресурси, які виникають у результаті творчої, інтелектуальної, організаційної чи соціальної діяльності підприємства. Вони не мають фізичного втілення, однак здатні приносити реальні економічні вигоди, особливо в умовах цифровізації та інноваційних змін у виробничих процесах [11]. Оскільки поняття нематеріальних активів знаходиться на перетині кількох сфер: менеджменту, бухгалтерського обліку, інтелектуальної власності та інноваційної діяльності важливим є розуміння їх класифікацію за видами й формами. Це дозволяє визначити їхню роль у діяльності підприємства та оцінити їхній вплив на результати роботи.

В практичній площині найчастіше виділяють такі основні види нематеріальних активів (табл. 1). Таблиця 1 узагальнює нематеріальні активи за їх функціональною роллю та тим, яку саме цінність вони створюють у межах підприємства. Завдяки цьому можна краще розмежувати активи, що пов'язані з інтелектуальною діяльністю, та ті, що ґрунтуються на соціальних чи організаційних взаємозв'язках. Окрім видів, нематеріальні активи класифікують за формами їх прояву у практичній діяльності.

Табл. 1. Види нематеріальних активів та їх характеристика

Вид активу	Сутність
Інтелектуальна власність	Права на результати творчої діяльності: патенти, авторські права, торгові марки
Людський капітал	Компетенції, знання, навички, досвід працівників.
Організаційний капітал	Внутрішні процеси, структура управління, стандарти якості
Інноваційний капітал	Технологічні новації, ноу-хау, технічні рішення.
Ринковий капітал	Репутація, лояльність клієнтів, бренд, взаємодія зі стейкхолдерами
Соціальний капітал	Зв'язки, партнерства, корпоративна культура, довіра в мережі

Частина з них має формально-правове оформлення, наприклад, патенти чи ліцензії, тоді як інші – існують у нефізичній або неформалізованій формі (досвід персоналу, корпоративні зв'язки), що значно ускладнює їхню оцінку та облік. Визначення форм прояву нематеріальних активів має практичне значення, оскільки саме від цього залежить можливість їх подальшого обліку, оцінювання та управління. У багатьох випадках такі активи не мають чіткої документальної фіксації або матеріального носія, тому важливо розуміти, у якій формі вони реально існують. Це дає змогу здійснити як якісну, так і кількісну оцінку, що є необхідним для фінансової звітності, ухвалення інвестиційних рішень та визначення ринкової вартості бізнесу.

Не менш важливо враховувати форми прояву під час управління нематеріальними ресурсами. Кожний тип активу потребує власного підходу: патент потребує правового захисту та оновлення, тоді як репутаційні активи вимагають постійного моніторингу інформаційного поля й роботи зі стейкхолдерами.

Форми прояву мають значення і для стратегічного аналізу, оскільки вони допомагають інвесторам і керівникам оцінити реальний потенціал компанії: не лише наявність патентів чи технологій, а й силу бренду, професійність персоналу, якість внутрішніх процесів. Це дозволяє робити висновки щодо можливостей масштабування, комерціалізації або розвитку нових напрямів. Також форми прояву є основою для правового захисту та комерціалізації. Чітке юридичне оформлення активу, через патент, реєстрацію торгової марки чи ліцензійний договір, дає змогу закріпити права власника, створювати партнерські проекти, франшизи або інші моделі співпраці на основі нематеріального капіталу.

Визначення форм прояву нематеріальних активів є ключовим етапом їхнього виявлення, оцінювання, правового захисту та стратегічного використання в діяльності підприємства. Нематеріальні активи значною мірою визначають інноваційний потенціал підприємства, адже саме вони є основою

нових продуктів, технологічних розробок і підвищення ефективності виробництва.

Табл. 2. Форми прояву нематеріальних активів

Форма прояву	Приклади
Правові документи	Патенти, ліцензії, сертифікати, торгові марки, договори про передачу технологій
Інформаційні ресурси	Бази даних, клієнтські списки, бізнес-аналітика, CRM-системи
Технологічні рішення	Алгоритми, технічна документація, моделі процесів, інструкції
Нематеріальний досвід	Експертиза персоналу, корпоративна пам'ять, командна динаміка
Соціокультурні прояви	Бренд, репутація, імідж, етика бізнесу, взаємодія зі спільнотами

Наявність патентів, унікальних технологій чи специфічних компетенцій створює компанії додатковий захист від конкурентів і формує тривалі ринкові переваги. Бренд, репутація та якість взаємодії з клієнтами впливають на довіру до компанії та її здатність залучати інвестиції. Досвід і знання персоналу забезпечують гнучкість та адаптивність підприємства до змін середовища.

Нематеріальні активи дедалі частіше визначають не лише майновий стан підприємства, а й його здатність розвиватися. Компанії, які системно працюють над формуванням і грамотним управлінням нематеріальним капіталом, мають стійкі конкурентні переваги та кращі перспективи зростання. Саме тому інвестування у такі активи набуває стратегічного значення для підприємств, які прагнуть забезпечити довгострокову ринкову цінність і стабільний розвиток.

Інвестування в нематеріальні активи сьогодні набуває особливого значення, і це зумовлено низкою причин. По-перше, на відміну від матеріальних ресурсів, можливості яких зазвичай обмежені фізичними параметрами, нематеріальні активи здатні забезпечувати значно масштабніший та триваліший ефект. Вони часто мають властивість «накопичувальної віддачі»: з розвитком бізнесу їхня цінність не зменшується, а навпаки – може зростати, що робить їх важливою складовою вартості компанії. По-друге, значну роль відіграють інвестиції в людський капітал. Вкладання у професійний розвиток працівників, підвищення їхньої кваліфікації, підтримку лідерських компетенцій приводить до підвищення продуктивності праці, зростання інноваційної активності та здатності персоналу ефективно реагувати на зміни ринку. По-третє, інвестиції в інноваційний і технологічний капітал – дослідження, розробки, створення патентів, технологічних рішень чи програмного забезпечення – сприяють оновленню виробництва, оптимізації витрат і формуванню нових ринкових ніш. У результаті підприємство отримує інструменти для формування унікальних продуктів і конкурентних переваг.

Окремого значення набувають вкладення в репутаційний та ринковий капітал – бренд, маркетинг, корпоративну культуру, комунікації із суспільством. Саме ці компоненти формують довіру, лояльність споживачів і партнерів, що особливо важливо в умовах високої конкуренції та постійних репутаційних ризиків інформаційного середовища.

Сучасні процеси цифровізації лише посилюють важливість нематеріальних активів. Цифрові платформи, програмні рішення, аналітика великих даних і нові бізнес-моделі самі по собі є окремим типом цінних ресурсів, що здатні генерувати нові джерела доходу та забезпечувати гнучкість операційних процесів. Компанії, що системно інвестують у такі активи, отримують конкурентну перевагу за рахунок масштабованості та адаптивності.

У сукупності ці чинники доводять: у нинішніх умовах інвестування в нематеріальні активи перестає бути факультативним і перетворюється на стратегічну необхідність. Саме такі активи сьогодні забезпечують сталий економічний розвиток, зміцнення конкурентних позицій та довгострокову вартість як окремих підприємств, так і національних економік загалом.

Світові тенденції підтверджують це. Дані свідчать про суттєве зростання інтересу до таких видів активів, як інтелектуальна власність, програмне забезпечення, дослідження і розробки, організаційні ноу-хау, цифрові платформи, бренди та клієнтські бази. За інформацією Всесвітньої організації інтелектуальної власності (WIPO), у 1995–2023 роках обсяг інвестицій у нематеріальні активи у світі зріс більш ніж удвічі. При цьому їхній приріст був майже втричі швидшим, ніж приріст інвестицій у матеріальні ресурси. Якщо матеріальні інвестиції за цей період зросли приблизно на 32 %, то вкладення в нематеріальні активи – на понад 140 %. Такі зміни спричинені загальною цифровізацією, зростанням ролі інновацій, появою нових бізнес-моделей та підсиленням ваги клієнтського досвіду й корпоративної репутації як чинників формування вартості компаній [5].

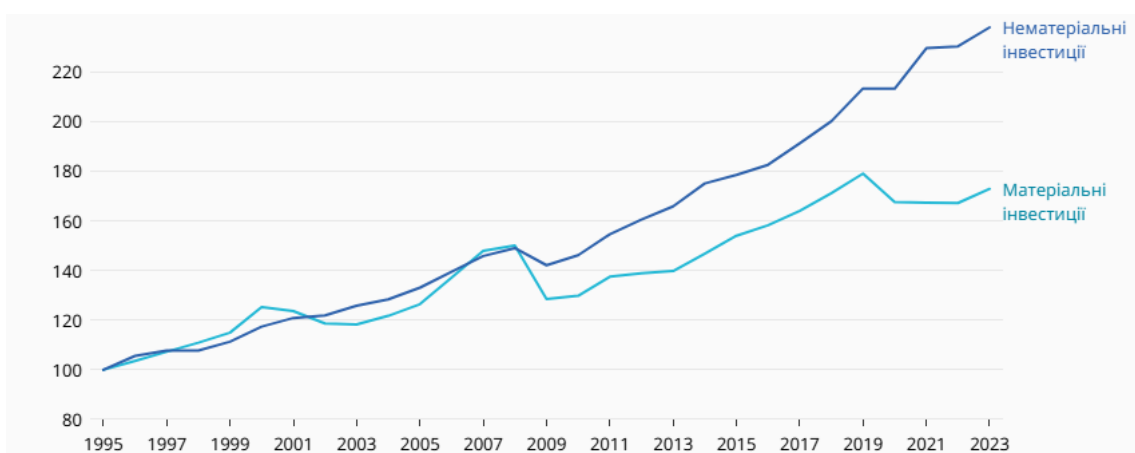

Рис. 1. Обсяг нематеріальних та матеріальних інвестицій, 1995–2023 р. [5]

У країнах із розвинутою економікою таких як США, Великій Британії, Японії, Південній Кореї вже давно простежується зміщення акцентів

інвестування у бік нематеріальних активів. У низці держав їхня частка у ВВП сягає 14–16 %, тоді як витрати на матеріальні ресурси зростають набагато повільніше або взагалі стабілізуються, що свідчить про глибоку структурну перебудову економік, у яких вирішальну роль відіграють знання, інновації та цифрові технології [5].

Особливо швидко розвивається сегмент цифрових нематеріальних активів: програмне забезпечення, системи аналітики, масиви цифрових даних, автоматизовані платформи управління. Пандемія COVID-19 додатково прискорила цей процес, адже бізнеси, які вже мали достатній запас таких активів, легше пережили кризові зміни й оперативно перебудували робочі процеси [6].

За оцінками OECD, інвестиції в інтелектуальний та інноваційний капітал прямо впливають на продуктивність праці й ефективність підприємств. У глобальних ланцюгах доданої вартості (GVC) це особливо помітно: у промислових секторах майже третина доходів формується саме за рахунок інтелектуального капіталу, і ця частка поступово зростає [7].

Дослідження італійської фундації COTEC також підтверджують: компанії, що приділяють увагу нематеріальним активам, демонструють вищу продуктивність та здатність швидше масштабувати бізнес. Вони ефективніше впроваджують інновації, адже послуговуються знаннями, компетенціями й цифровими інструментами, які важко відтворити конкурентам [8].

Таким чином, нематеріальні активи вже очевидно вийшли за межі «сучасного тренду» й перетворилися на ключовий компонент економіки знань. Глобальна інвестиційна динаміка свідчить про поступовий перехід від матеріальних форм капіталу до нематеріальних, які забезпечують стійкішу віддачу та ширші можливості для розвитку.

В Україні за 2010–2024 роки інвестиції загалом зростали хвилеподібно, проте вкладення в нематеріальні активи додавали швидшими темпами. Їхня частка коливалася в діапазоні 3,7–6,9 %, що свідчить про поступове посилення ролі інтелектуальних і цифрових ресурсів. Основний обсяг інвестицій стабільно припадав на програмне забезпечення та бази даних – приблизно 60 %. Це є показником тривалого процесу цифровізації економіки та зростання попиту бізнесу на інформаційні системи.

Інвестиції у права інтелектуальної власності також збільшувалися, але їхня частка повільно знижувалася. Така тенденція вказує на те, що бізнес зосереджується не лише на класичних об'єктах інтелектуальної власності, а перш за все на технологічних і цифрових рішеннях, необхідних для гнучкого управління та інноваційності.

Темпи загальних інвестицій у 2010–2024 рр. були нерівномірними. Періоди активного зростання (2015, 2020, 2023, 2024 рр.) змінювалися спадами або уповільненням (2021–2022 рр.). Інвестиції у нематеріальні активи мали схожий хвилеподібний характер, однак зростали швидше за загальний обсяг капіталовкладень, що свідчить про їхню посиловану вагу в українській економіці. Водночас динаміка залишалася чутливою до зовнішніх чинників – пандемії та воєнного стану.

Табл. 3. Динаміка та структура інвестицій в нематеріальні активи в Україні в 2010–2024 роках

Показник	2010	2015	2020	2021	2022	2023	2024
Інвестиції всього, млн. грн	189060,6	251154,3	508217,1	673899,3	409659,9	627280,7	743016,3
Темп зростання із попередній періодом, разів	—	1,33	2,10	1,11	0,87	1,33	0,61
в т.ч. інвестиції в нематеріальні активи (НА)	6984,8	17560,4	24893,1	31097,8	20618,4	30822,6	44116,3
Темп зростання із попередній періодом, разів	—	2,51	2,00	0,59	1,19	1,25	0,66
Частка нематеріальних активів у реальному ВВП, %	0,49	1,23	0,65	0,71	0,53	0,56	0,65
у % до всіх інвестицій	3,69	6,99	4,90	4,61	5,03	4,91	5,94
З них права на комерційні позначення, об'єкти промислової власності, авторське право та суміжні з ним права	2241,8	4249,1	8389,1	6044,1	3273,9	4619,9	8914,1
у % до інвестицій у НА	32,10	24,20	33,70	19,44	15,88	14,99	20,21
програмне забезпечення та бази даних	4205,6	12267,8	12411,1	16643,5	13792,6	19246,3	26555,5
у % до інвестицій у НА	60,21	69,86	49,86	53,52	66,89	62,44	60,19

Примітка. Побудовано авторами за даними [12].

Загалом сформувалася тенденція, що відображає переорієнтацію економіки на цифрові та інноваційні рішення. Саме цей сегмент стає основним рушієм інвестиційної активності та вказує на зміцнення інноваційної складової українського господарства.

Проведемо порівняння динаміки України та інших країн світу щодо інвестування в нематеріальні активи (табл. 4). Дані таблиць 3 і 4 чітко окреслюють: світова економіка вже остаточно змістилася у бік моделі, де вирішальне значення мають не стільки матеріальні активи, скільки знання, технології та цінність, створена інтелектом людини. Країни, що зосереджують ресурси на розвитку нематеріального капіталу, формують нові стандарти конкурентоспроможності, тоді як держави, які зволікають із цією трансформацією, ризикують надовго закріпитися у статусі наздоганяючих.

Табл. 4. Світові та українські тенденції інвестування в нематеріальні активи

Показник	Світовий тренд	Україна
Темп зростання інвестувань у нематеріальні активи (2010–2024)	НА зростали $\approx 3\text{--}4$ рази швидше за матеріальні активи [5]	Коливання, частка $\leq \sim 0,5\text{--}2\%$ загальних капітальних інвестицій
Частка нематеріальних активів у ВВП, %	$\sim 5\text{--}14\%$ (промислово-розвинутих країн) [5]	Низька, несистемна (0,5–0,7 % у ВВП)
Вплив на продуктивність і конкурентоспроможність	Значний: підвищення продуктивності, частка доходів від нематеріальних активів у GVC $\sim 25\%$ [5]	Обмежений через низьку інтенсивність; виявлено технологічну відсталість і недостатню модернізацію

Примітка. Розроблено авторами

Україна, на жаль, поки не входить до групи лідерів, однак саме це відставання дає певне «вікно можливостей»: надає шанс прискорити модернізацію економіки, спираючись на глобальний досвід та власний інтелектуальний потенціал.

Попри те, що роль нематеріальних активів у світі вже давно перестала бути предметом дискусій, в Україні їх частка в структурі інвестицій залишається обмеженою. Причини відомі й доволі комплексні: недосконала інституційна база, слабкий ринок обігу інтелектуальних прав, складність оцінювання нематеріальних ресурсів і невисока готовність бізнесу до системної комерціалізації інновацій. Для підприємств це означає не лише недооцінені перспективи, а й згаяні можливості технологічного розвитку, який у сучасних умовах визначає конкурентну стійкість.

У цьому контексті важливо чітко розуміти, чим саме відрізняються інвестиції в нематеріальні активи від традиційних капіталовкладень у фізичні ресурси (табл. 3). Ці відмінності не обмежуються формою чи економічною природою активів вони охоплюють підхід до управління, оцінку ризиків, горизонт окупності та навіть логіку стратегічного розвитку підприємства. Інвестування у матеріальні активи забезпечує відчутний, вимірюваний результат, але часто має визначені межі зростання. Натомість нематеріальні ресурси здатні акумулювати ефект: їхня цінність не вичерпується з використанням, а навпаки посилюється зі зростанням компетенцій, досвіду, технологічності та ринкової репутації.

Саме тому у світовій практиці інвестиції в нематеріальні активи стали основою економіки знань. Для України ж усвідомлення і практичне прийняття цих відмінностей - це не просто теоретичне питання, а необхідний крок для формування довгострокових пріоритетів розвитку, здатних вивести національну економіку на якісно новий рівень. Інвестування у нематеріальні активи відчутно відрізняється від вкладень у матеріальні ресурси не лише формою чи способом оцінки воно передбачає зовсім іншу логіку економічного мислення.

Табл. 5. Порівняльна характеристика особливостей інвестування в матеріальні та нематеріальні активи

Критерій	Матеріальні активи	Нематеріальні активи
Фізична форма	Є фізично відчутними (машини, обладнання, будівлі)	Не мають фізичної форми (патенти, бренд, знання, програмне забезпечення, репутація)
Метод оцінки	Стандартизований, легко вимірюваний	Складний, суб'єктивний, залежить від контексту
Відображення в обліку	Враховуються у балансі з амортизацією	Частково визнаються, особливо за наявності правового оформлення
Ліквідність	Висока, можуть бути заставою або продані	Обмежена, складно реалізувати чи використовувати як заставу
Час окупності	Порівняно короткий, часто прогнозований	Відкладений, довгостроковий, важко передбачити
Ризик втрати вартості	Поступова втрата через знос	Високий ризик втрати через старіння та конкуренцію
Можливість передачі або продажу	Легко продаються або здаються в оренду	Часто непередавані або втрачають цінність при передачі
Стратегічна роль	Забезпечують операційну діяльність	Формують інноваційний потенціал, конкурентні переваги
Взаємозв'язок з продуктивністю	Прямий, через виробничу функцію	Опосередкований, через людський капітал, знання, організаційні процеси
Чутливість до зовнішніх змін	Зміни рідко впливають на їх функції	Потребують оновлення, адаптації, особливо в цифровому середовищі
Інноваційний потенціал	Обмежений	Є джерелом інновацій, розвитку нових ринків
Масштабованість	Є обмеженою оскільки часто вимагає додаткових ресурсів	Висока: через знання, бази даних можуть бути використані багаторазово

Примітка. Розроблено авторами

Матеріальні активи формують фізичний каркас бізнесу, ту основу, без якої неможливо вести діяльність. Натомість нематеріальні активи створюють інтелектуальну та інноваційну «надбудову», яка забезпечує підприємству розвиток, гнучкість і здатність витримувати конкуренцію у довгостроковій перспективі. По суті, якщо матеріальні ресурси підтримують сьогодення компанії, то нематеріальні визначають її майбутнє.

В умовах цифрової трансформації, коли знання й дані перетворюються на ключові економічні ресурси, пріоритет інвестицій повинен зміщуватися саме у бік нематеріальних активів. Саме вони визначають здатність підприємства адаптуватися, створювати нові продукти, формувати цінність для клієнтів і вибудовувати репутацію – той неоціненний, але водночас дуже крихкий актив, який у сучасному світі може бути значно важливішим за фізичні потужності.

В українських реаліях, однак, інвестування в нематеріальні активи нашоухується на низку системних бар'єрів, які не лише знижують інтерес бізнесу, а й формують своєрідну «зону турбулентності» для інноваційного розвитку. Зупинимось на ключових проблемах, які, найбільш суттєво гальмують інвестиції в нематеріальні активи.

1. Недосконале законодавство та слабкий захист прав інтелектуальної власності. Фрагментарність правової бази й нерозвиненість механізмів правозастосування створюють відчуття невпевненості для інвестора. У ситуації, коли захист права на винахід чи торгову марку залежить не від чіткої системи, а від «мовчазних» практик, ризики інвестування суттєво зростають. У результаті інтелектуальні активи в Україні часто залишаються недооціненими й не отримують належної комерціалізації.

2. Складності оцінювання та бухгалтерського обліку. Проблема відсутності єдиної методології оцінки нематеріальних активів давно стала каменем спотикання для українських підприємств. Нематеріальні активи, що існують без юридичного оформлення, наприклад, бренд, досвід персоналу чи корпоративна культура майже неможливо коректно оцінити в межах чинних стандартів. Усе це спричиняє високий рівень суб'єктивності й не дозволяє повною мірою відображати економічний потенціал компанії.

3. Фінансові та ринкові обмеження. Для банків та інвесторів нематеріальні активи залишаються «незручним» видом забезпечення. Їх важко оцінити, вони не мають класичної ліквідності, і тому ринок інтелектуального капіталу фактично не сформований. У таких умовах інноваційні проєкти часто не знаходять джерел фінансування, навіть якщо мають високий потенціал.

4. Організаційні та культурні перешкоди. На рівні підприємств доволі часто відсутня культура стратегічного управління нематеріальними ресурсами. Бізнес мислить переважно короткостроковими результатами, а не створенням довгострокової інтелектуальної цінності. Низький рівень компетенцій у сфері управління інтелектуальним капіталом та слабка корпоративна культура лише посилюють ці проблеми.

5. Макроекономічні ризики та зовнішні виклики. Воєнний стан, політична невизначеність, валютні коливання – усе це суттєво стримує довгострокові інвестиції, зокрема в нематеріальні активи, які потребують часу, стабільності та передбачуваності. Особливо вразливими є інноваційні проєкти, адже вони потребують системної підтримки та чіткого правового поля. У відсутності державної політики розвитку інтелектуального капіталу чимало цінних ідей просто втрачають можливість реалізації.

У сукупності ці фактори формують високий інвестиційний ризик у сфері нематеріальних активів і значно обмежують потенціал розвитку економіки

знань в Україні. Однак бар'єри – це не лише проблеми, а й орієнтири, які вказують, де саме має бути зосереджена державна та інституційна увага.

Сформуємо ключові напрями подолання бар'єрів інвестування у нематеріальні активи в Україні:

1. Розвиток нормативно-правового середовища для нематеріальних активів:

- прозорість, захищеність і судову ефективність у сфері прав інтелектуальної власності .

- посилити інституційну спроможність Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій

- запровадити спеціалізовані суди з питань інтелектуальної власності, подібно до системи *IP Courts* у Німеччині, Китаї та США.

2. Визнання нематеріальних активів у фінансовій та податковій звітності

- гармонізація національних стандартів бухгалтерського обліку із МСБО (IAS 38) щодо визнання, оцінки та амортизації нематеріальних активів.

- розробка законодавчого забезпечення оцінки нематеріальних активів, включно із нематеріальними активами, що не мають юридичного оформлення (бренд, клієнтська база, організаційна культура).

- формування звітності про інтелектуальний капітал (через розширену статистичну нефінансову звітність).

3. Розширення доступу до фінансування нематеріальних активів

- запровадити механізми застави нематеріальних активів для отримання кредитів (наприклад, патенти, ноу-хау, ліцензії).

- підтримка венчурного фінансування та публічно-приватних партнерств для інвестицій в нематеріальні активи

4. Стимулювання комерціалізації інтелектуального продукту

- розвивати центри трансферу технологій при університетах, інститутах, бізнес-парках.

- запровадити податкові стимули для компаній, що впроваджують інновації на основі власних нематеріальних активів (податкові знижки).

5. Освіта, розвиток компетенцій та інноваційна культура

- інтегрувати курси з управління інноваціями та нематеріальними активами в програми економічних і технічних спеціальностей.

- розвивати інноваційне мислення, сприяти зростанню «економіки креативності» серед молоді.

6. Державна політика та стратегічне бачення

- ухвалити і впроваджувати «Національну стратегію розвитку інтелектуального капіталу».

- формувати державні статистичні звіти по нематеріальних активах.

Висновки. Подолання бар'єрів інвестування в нематеріальні активи в Україні вимагає системного, міждисциплінарного підходу, що поєднує правову реформу, фінансові інструменти, освіту, цифровізацію та стратегічне бачення на рівні державної політики. Міжнародна практика пропонує перевірені моделі, які можуть бути адаптовані до українських умов. Реалізація таких ініціатив дозволить активізувати інноваційну активність, підвищити ефективність

використання інтелектуального потенціалу та забезпечити стійкий розвиток економіки на основі знань.

Література:

1. Дибя В. М. Облік та аналіз нематеріальних активів в умовах інституційних змін: теорія і методологія : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.09; М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». Київ, 2017. 34 с.
2. Панфілова Т. Динаміка і структура інвестицій в Україні – «пастка дивергентності» технологічного майбутнього. *Економіка України*. 2021. Т. 64. № 8 (717). С. 56–67.
3. Стрельник В., Калита А., Тарасенко А. Захист права інтелектуальної власності в сучасних умовах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Т. 1. № 79. С. 249–253.
4. Сидоренко О. М., Яковенко К. Р. Питання цивільно-правової охорони винаходів в Україні. *Вісник Приазовського Державного Технічного Університету. Серія: Економічні науки*. 2016. № 1 (31). С. 195–200. <https://doi.org/10.31498/2225-6725.31.2016.104860>
5. World Intellectual Property Organization (WIPO). *World Intangible Investment Highlights: Better Data for Better Policy*. Geneva: WIPO, 2023. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.wipo.int/web-publications/world-intangible-investment-highlights> (дата звернення: 24.09.2025)
6. OECD. *New Evidence on Intangibles, Diffusion and Productivity*. OECD Science, Technology and Industry Working Papers 2021/10. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2021/07/new-evidence-on-intangibles-diffusion-and-productivity> (дата звернення: 24.09.2025)
7. OECD. *Returns to Intangible Capital in Global Value Chains*. OECD Publishing, 2020. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2020/09/returns-to-intangible-capital-in-global-value-chains> (дата звернення: 24.09.2025)
8. COTEC Foundation (Italy). *The Effects of Intangible Assets on Firm's Profitability, Productivity and on Post-COVID Recovery*. 2021. [Електронний ресурс]. URL: <https://cotec.it/app/uploads/2024/05/Position-paper-COTEC> (дата звернення: 24.09.2025)
9. *Returns to intangible capital in global value chains*. [Електронний ресурс]. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2020/09/returns-to-intangible-capital-in-global-value-chains_43f8aab3/4cd06f19-en.pdf (дата звернення: 24.09.2025)
10. *The effects of intangible assets on firm's profitability, productivity and on post-COVID recovery: firm level empirical evidences from Italy*. [Електронний ресурс]. URL: https://cotec.it/app/uploads/2024/05/Position-paper-COTEC-UC_16-nov.-2021_final.pdf (дата звернення: 24.09.2025)
11. *National IP Strategy of Ukraine: Diagnostic Report*. [Електронний ресурс]. URL: https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2025/11/NIPS_Diagnostic_Report-web.pdf (дата звернення: 24.09.2025)
12. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 24.09.2025)

References:

1. Dyba, V. M. (2017). Accounting and analysis of intangible assets under institutional changes: theory and methodology (Doctoral dissertation abstract, Kyiv National Economic University named after V. Hetman). Ministry of Education and Science of Ukraine. [in Ukrainian].
2. Panfilova, T. (2021). Dynamics and structure of investments in Ukraine—A «divergence trap» of the technological future. *Economy of Ukraine*, 64(8), 56–67. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.08.056>
3. Strel'nyk, V., Kalyta, A., & Tarasenko, A. (2023). Protection of intellectual property rights in modern conditions. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law*, 1(79), 249–253. [in Ukrainian].
4. Sydorenko, O. M., & Yakovenko, K. R. (2016). Issues of civil law protection of inventions in Ukraine. *Bulletin of the Pryazovskyi State Technical University. Series: Economic Sciences*, 1(31), 195–200. <https://doi.org/10.31498/2225-6725.31.2016.104860> [in Ukrainian].
5. World Intellectual Property Organization (WIPO). (2023). World intangible investment highlights: Better data for better policy. Geneva: WIPO. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.wipo.int/web-publications/world-intangible-investment-highlights>
6. OECD. (2021). New evidence on intangibles, diffusion and productivity (OECD Science, Technology and Industry Working Papers 2021/10). [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2021/07/new-evidence-on-intangibles-diffusion-and-productivity>
7. OECD. (2020). Returns to intangible capital in global value chains. OECD Publishing. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2020/09/returns-to-intangible-capital-in-global-value-chains>
8. COTEC Foundation (Italy). (2021). The effects of intangible assets on firm's profitability, productivity and on post-COVID recovery. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://cotec.it/app/uploads/2024/05/Position-paper-COTEC>
9. OECD. (2020). Returns to intangible capital in global value chains. OECD Publishing. [Electronic resource]. Retrieved from: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2020/09/returns-to-intangible-capital-in-global-value-chains_43f8aab3/4cd06f19-en.pdf
10. COTEC Foundation & UC. (2021). The effects of intangible assets on firm's profitability, productivity and on post-COVID recovery: Firm-level empirical evidence from Italy. [Electronic resource]. Retrieved from: https://cotec.it/app/uploads/2024/05/Position-paper-COTEC-UC_16-nov.-2021_final.pdf
11. National Intellectual Property Office of Ukraine. (2025). National IP Strategy of Ukraine: Diagnostic Report. [Electronic resource]. Retrieved from: https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2025/11/NIPS_Diagnostic_Report-web.pdf
12. State Statistics Service of Ukraine. (n.d.). <https://www.ukrstat.gov.ua/>

Annotation

Pylavets V. M., Yasishena V. V., Zakharchuk O. Yu.

Investments in Intangible Assets: Current State, Challenges, and Development Prospects in Ukraine

This article provides a comprehensive analysis of the current state, key issues, and future prospects of investing in intangible assets in Ukraine. Against the backdrop of the global shift towards a knowledge-based economy, the authors emphasize the strategic importance of intangible resources – such as intellectual property, human capital, organizational structures, and digital technologies – for the competitiveness and innovation capacity of modern enterprises.

The study explores the essence and classification of intangible assets, highlighting their role in value creation in the context of digitalization. Drawing on statistical data from 2010 to 2024, the authors examine trends in Ukraine's investment structure and compare them with global benchmarks. Although investments in intangible assets have shown dynamic growth in recent years, their share remains significantly lower than in developed economies, with most investments concentrated in software and databases.

A major contribution of the article lies in identifying systemic barriers that hinder the development of intangible asset investment in Ukraine. These include an underdeveloped institutional framework, weak protection of intellectual property rights, lack of clear methodologies for asset valuation, limited access to financing, and low levels of innovation culture among enterprises. The authors argue that overcoming these barriers is critical for enhancing Ukraine's innovation infrastructure and integrating into global value chains.

To address these challenges, the article proposes a set of strategic recommendations: aligning national accounting standards with IAS 38, promoting specialized courts for intellectual property, enabling financial mechanisms for leveraging intangible assets (e.g., patents as collateral), developing technology transfer centers, and fostering a culture of innovation through education and public policy. Notably, the article calls for the adoption of a National Strategy for Intellectual Capital Development in Ukraine.

By integrating national data and international best practices (e.g., OECD, WIPO, COTEC), the article positions intangible asset investment as a prerequisite for Ukraine's transition to a resilient, innovation-driven economy. The findings are relevant not only for policymakers and economists but also for business leaders, legal experts, and educators aiming to unlock the full potential of Ukraine's intellectual and human capital.

Key words: *intangible assets, intellectual capital, innovation, investment barriers, knowledge economy, Ukraine.*